

Ana Depope
Sveučilište u Zadru
Odjel za sociologiju, 1. godina
Kumičićeva 11,
51000 Rijeka
Doktorski studij Sociologije regionalnog i lokalnog razvoja
ana.depope259@gmail.com

**Caroline Criado Perez, Invisible Women: Exposing Data
Bias in a World Designed for Men, 2019**

U nagrađivanoj knjizi *Invisible Women: Exposing Data Bias in a World Designed for Men* temeljito je istražen prikaz utjecaja rodnog jaza (engl. gender gap) na iskustva i svakodnevicu žena koji aktivistica za ženska prava i novinarka, Caroline Criado Perez, smatra istovremenim uzrokom i posljedicom „nenamjerne muške pristranosti“ (engl. unintended male bias). Criado Perez je u svojem aktivističkom angažmanu usmjerenom na povećanje zastupljenosti žena u medijima, npr. osnivanje web-stranice *Women’s Room* i uvođenje ženske povijesne figure na novčanice britanske funte, dobila višestruke nagrade i titulu Časnika *Najizvršnijeg reda Britanskog Carstva*.

Autorica navodi mnoštvo studija slučaja, potkrijepljenih različitim izvorima: od znanstvenih istraživanja, kliničkih studija, analiza javnih politika, intervju sa stručnjacima i popularne kulture, kojima se služi za razotkrivanje tisućljetne prakse pretpostavljene univerzalnosti muškog tijela, životnog iskustva i razmišljanja, koja zajedno s pretpostavkom da su dostupni podaci i znanje o društvu objektivni, dovodi do sustava u kojem se posebnost ženskih iskustava nedovoljno istražuju što vodi ka kontinuiranoj marginalizaciji i diskriminaciji žena.

Knjiga započinje *Predgovorom* u kojem se navode tri temeljna problema uzorkovana rodnim jazom. Prvi je žensko tijelo, tj. „problem je društveno značenje koje se pripisuje tom tijelu i društveno uzrokovan neuspjeh da se [ta značenja] objasne“ (str. XIV). Drugi je problem neplaćeni rad (žene obavljaju 75% tog rada) i nenamjeravane posljedice takvog dodatnog opterećenja s kojima se žene susreću u obiteljskoj, ekonomskoj i političkoj sferi te naposljetku nasilje nad ženama, pogotovo seksualno uznemiravanje i nasilje koje zbog loše dizajniranog

sustava uglavnom biva neprijavljenim.

U *Uvodu* Criado Perez pokazuje da rodne nejednakosti nisu proizvod namjernog zanemarivanja ženskog iskustva, već su ugrađene u osnovne kognitivne pretpostavke o ljudskoj povijesti (antropološke teorije o evoluciji te odnosima u lovačko-sakupljačkom društvu), u kulturnoj nadzastupljenosti muških likova i iskustava u medijima, umjetnosti i udžbenicima na čemu se temelji dihotomija da se muško tijelo, iskustvo i perspektive smatraju univerzalnim, a ženske nišima i atipičnim.

Knjiga se sastoji od 16 poglavlja podijeljenih u šest tematskih cjelina koje opisuju posljedice rodnog jaza u svaki-danšnjem životu, na radnom mjestu, općenito u dizajnu, pri odlasku liječniku, u javnom životu i kriznim situacijama. U prvom dijelu knjige nazvanim *Daily Life* propituje se dizajn javnih prostora i socijalnih usluga, gdje se zbog manjka istraživanja posebnosti ženskih potreba i dnevnih obaveza dizajniraju gradovi i usluge, po uzoru na tradicionalne potrebe muškarca, tj. vozača automobila kojem je potreban brz dolazak na posao i povratak kući. Istraživanja pokazuju da rasporedi, rute i sistemi naplate javnog prijevoza te dizajna prometnih površina ne ogovaraju ženskim oblicima putovanja koja uključuju više „kraćih međusobno povezanih putovanja“ (str. 30) gdje između odlaska na posao i povratka kući žene obavljaju zadatke vezane uz brigu za djecu, starije i održavanje kućanstva. Dodatno, zbog loše osvjetljenosti ulica, autobusnih stanica i parkirališta, žene se ne osjećaju sigurno u javnim prostorima, što rezultira promjenama ruta kretanja i povećanim rizikom od seksualnog uznemiravanja. Ipak, navode se primjeri dobrih praksi javnih politika, kojima je uvijek prethodilo istraživanje potreba ciljanih skupina i razdvajanje podataka s obzirom na spol, pa tako

izrađeni stambeni kompleksi, parkovi, redizajniranje javnog prometa dovode do većeg zadovoljstva i sigurnosti žena, ali i proračunskih ušteda.

Drugi dio, *The Workplace*, usmjeren je na pitanja neplaćenog rada, meritokracije te dizajna opreme i mjesta za rad. Meritokracija se smatra poštenim i poželjnim principom ekonomije, jer se pojedinac, u teoriji, vrednuje isključivo prema vlastitim zaslugama. Međutim, autorica ističe kako je meritokracija mit, slijep za systemske nejednakosti u pozadini procesa zapošljavanja i nagrađivanja radnika te rodnim jazom u prikupljanju podataka i njihovom kontekstualnom objašnjenju. Primjerice, kulturološka pristranost u poželjnim osobinama radnika, tj. pozitivno vrednovanje kompetitivnosti i ambicioznosti kod muškaraca, a negativno kod žena te vrednovanje neprekinutog karijernog puta u životopisu i ne korištenje bolovanja, što je ženama teško ostvarivo zbog loše organiziranih sustava porodiljnih dopusta te nedostupnosti usluga brige za djecu i starije. Evaluacije djelatnika visoko vrednuju spremnost na prekovremeni rad i dodatna usavršavanja, neuzimajući u obzir da se žene manje uključuju u te aktivnosti zbog manjka slobodnog vremena usred opterećenosti kućanskim poslovima, a ne zbog nedostatka samoinicijative. Dodatno, dizajniranje alata, opreme i radnog mjesta prema prosječnom muškarcu, zbog nekompatibilnosti sa ženskom anatomijom, ne samo da smanjuje konkurentnost i produktivnost radnica, već vodi nepotrebnim ozljedama i ponekad smrti.

U trećem dijelu nazvanom Design nastavlja se rasprava o posljedicama korištenja univerzalnog muškog standarda za dizajniranje svakidašnjih predmeta. Posljedice ignoriranja posebnosti ženske anatomije u dizajnu vide se u: nezadovoljstvu s pre-

velikim mobitelima i instrumentima, tehnologijama prepoznavanja govora koje lošije reaguju na više tonove ženskih glasova te povećanog broja ozljeda i smrtnosti vozačica, jer se testiranja sigurnosti automobila vrše na lutkama muške veličine i anatomije. Usprkos pokušajima zakonskih izmjena testiranja i dizajniranja automobila s naglaskom na sigurnost vozačica, jedini „pomaci“ jesu u uvođenju testiranja s nešto umanjenom muškom lutkom na suvozačkom mjestu.

Četvrti dio knjige, *Going to the Doctor*, ilustrira da se uzroci systemske nejednakosti koje pacijentice doživljavaju unutar medicinskog sustava mogu pronaći u načinu provođenja medicinskih istraživanja i kliničkih studija koje u svim fazama izostavljaju žene: početna istraživanja se izvode na muškim stanicama i životinjama čime je primjetna podzastupljenost sudionica u istraživanjima i onda kada su u pitanju bolesti koje većinom pogađaju žene. Nadalje, ako žene sudjeluju u studijama, u obradi podataka često se rezultati ne odvajaju prema spolu niti se spol kontrolira, što rezultira manjkom podataka o specifičnosti ženskih simptoma, učinkovitosti lijekova i ishoda bolesti. Posljedica medicinskog rodnog jaza je da žene često dobivaju pogrešnu dijagnozu ili lošiji tretman ako njihovi simptomi ne odgovaraju muškarčevima (tzv. *Yentl sindrom*), a atipičnost ženskih simptoma rezultira odbacivanjem ženskog iskustva i simptoma, pripisivanje istih emocionalnosti ili mentalnim problemima (anksioznost, stres ili hipohondrija) te dobivanjem lijekova za smirenje umjesto odgovarajuće terapije.

U petom dijelu, *Public life*, autorica ilustrira kako su naizgled osobni izbori, poput prekida karijere radi skrbi o obitelji, često proizvod strukturalnih čimbenika i systemskih odluka

poput financiranja socijalnih usluga. Primjeri koji se navode ističu da se smanjenjem financiranja socijalnih usluga, poput vrtića i javnog prijevoza, povećava ženska nezaposlenost i smanjuje broja radnih sati žena (za muškarce nema promjene), dok povećanje financiranja usluga smanjuje rodni jaz u stopi zaposlenja i visine plaća. Situacija se pogoršava kad se smanjuje reprezentacija žena u tijelima koja donose zakone, planove, proračune za javne usluge jer upravo veća reprezentacija žena dovodi do povećanja ulaganja u područja edukacije, obiteljskih politika i smanjenja nejednakosti spolova. U posljednjem dijelu, *When It Goes Wrong*, autorica ističe da je problem nedovoljne reprezentacije žena na mjestima odlučivanja pogotovo naglašen u vrijeme kriznih situacija, poput ratova i prirodnih nepogoda, kada se primjećuje velik broj stradalih i ozlijeđenih žena, povećanje stopa nasilja u obitelji i broja seksualnih zločina nad ženama.

Iako autorica u *Predgovoru* ističe da je svrha knjige predočenje podataka o rodnom jazu, a ne traženje krivaca i davanja izravnih prijedloga za njihovo rješavanje, u *Pogovoru* ipak navodi da se diskriminacija žena smanjuje povećanjem sudjelovanja žena na mjestima odlučivanja te poticanjem istraživanja i javne reprezentacije ženskih iskustva.

Uzevši u obzir važnost i suvremenost predmeta knjige, raznolikosti i mnogobrojnosti korištenih izvora podataka (popis literature broji 70 stranica), usporedne prikaze dobrih i loših praksi u istraživanjima i javnim politikama, autoričin stil pisanja koji na jasan i jednostavan način objašnjava složene koncepte, knjiga se preporučuje svima: studentima, mladima, iskusnim istraživačima, osobama zaduženima za kreiranje javnih politika, aktivistima i drugima. U navedenim primjeri-

ma svatko može pronaći inspiraciju za istraživanje ili angažman oko nekog indikatora rodnog jaza i nejednakosti.